

Arabako erakunde foralak

Kepa Larunbe Biurrun

«La historia interna de Euskadi, en cambio, reflejada en sus leyes, es una realidad exuberante, y surge, por entre las calamidades y vejaciones que la sociedad humana ha venido padeciendo, como un canto perenne a la libertad y a la dignidad del individuo el más excelso que jamás pueblo alguno haya entonado».

(J. A. Agirre y Lekube).

I. Sarrera

Nafar batentzat, gure ahizpa eta hainbat eta hainbat askatasun- eta zapalketa-alditan gure kide izan den Arabaren erakunde foralen gorabeherak ulertzea, ez da zaila. Nola ez ulertu Nafarroan, «paktu» direlako horien azpian izkutatzen den traizioa! Garai bateko subiranotasunaren truke, erregimen probintzial berezi bat eman zitzaion, «foral» izenaz bataiatua. 1332ko «Borondatezko Ematea» izeneko Paktua, zein indarrez ezabatu egiten bait zen Arriagakoko kofradia, ez ote zen lehen urratsa izan Arabak bere subiranotasuna galtzeko bidean?

Paktu hori zela eta, uko egin zien kofradiak bere botereei, baita Jaunak hautatzeko bere eskubideari ere.

Hainbeste zoritxar jasan arren, bihotz eman gabe euskaldun guztion berraurkitzea lortzeko irrikitzen dagoen Nafarroa hone-tatik Arabaz hitzegiteak, Nietzsche-ren Zaratustra-ren deiadarra dakarkit burura: «Besoak behar ditut, zabal daitezen». Eta asmoa ez da gure bihotzaldien justifikazio razionalaren atzetik ibiltzea, Kelsen-ek idatzi zuenez geure burua enganatu nahiz edo; behin betiko gure nazioa eta gure herri-izatea moldatzea baizik, herri guztien textuinguru orokorraren barnean. Gainerako guztia kuku egite hutsa da, edo zabarkeria. Ostrukaren jokoia egitea, hitz batez esateko: oreka faltsu, ezegonkor eta urduriak nondik lortuko dabilta zenbait politikari, gure Herriaren zapalkuntzaren eta beren duintasun ukiezinaren artean.

II. *Aurrekinak. Arriagako Kofradia*

Euskadiko beste lurraldeetan bezala, berarizko erakunde so-zial eta politikoak ekarri zituen Araban ere herri mugakideen kontra bere burua defendatu beharrak. Bere lurrak eta jendeak defendatu beharrean aurkitzen da Araba, VIII. mendetik X.era bitartean asturiar eta arabiarrek etengabe egiten dituzten erasoal-dien kontra. Hori dela eta, gaztelu eta gotorleku sail bat erai-kitzen da Arabako lautadan eta Ebro aldean. Gazteluen buruan klase zuzendaria sortzen hasten da, nobleteriari hasiera emango diona eta batez ere hegoaldean latifundiozko erregimenaren oina-riak jarriko dituena.

Jaunpeko jendearen (edo jopuen) Jaunarekiko menpetasuna oso zuten hertsia, eta are gehiago, Jaunak jende horren gainean epaitzeko boterea erabiltzen zuenez. Ondorioz, latifundioa, era-kunde ekonomikoa ez-ezik, gizarte-erakundea ere bazen. Oina-rrizko populazio-unitatea baserria zen, bere eliza nahiz monaste-rioaren inguruan. Nekazaritza eta abeltzantza ziren euskarri eko-nomikoa, jaurerriren bati atxekiriko olekin batera. Honek, Ara-bako ekonomia Nafarroakoaren antzekoa zela esan nahi du, ne-kazaritza nagusitzen zitzaiolarik abeltzantzari; besterik zen Biz-kaian eta Gipuzkoan, non ekonomia abeltzantzaz bait zetzan fun-

tsean. XI. mendetik hara herri-mota berriak hasi ziren agertzen, hiriburuak hain zuzen: Nafarroako erregeek eraikitako hiriak lehenbizi (Trebiño, Biasteri, Gasteiz) eta Gaztelako erregeek eraikitakoak gero (Agurain, Legutio, etab.).

Erdi Aroko Europako beste lurraldeetan gertatzen den bezala, Arabako hirietara ere («hiriko aireak aske egiten du» idatzi zuen Pirenne-k) populazio heterogenoa biltzen da, merkatalgoari eta langintzei emana, merkataria eta artisauen klase sozial berriei bide emanez. Klase sozial berri hauen garrantzi gero eta handiagoak ezaugarrituko du hemendik aurrera arabar Erdi Aroa. Hiri-patrizio bihurtzen dira merkataria eta artisauak, baserriak «jauntxo» edo aitzinako jaunak, hau da, nekazal nobleziaren, menean dauden bitartean.

Arabako erakunde politikorik zaharrena *Arriagako Kofradia* da, zalantzarik gabe. Erakunde honen jaiotzea XI. mendean jarri behar dela dirudi. Nobleteriaren, apezleriaren eta nekazari askeen ordezkariak osatzen zuten Kofradia, jopuak bazterturik geratzen zirela. Arabako anderaunek ere bazuten jarlekurik Kofrafian.

Kofradikideak urtero biltzen ziren ekainaren 24ean eta, zenbait elizkizunetan parte hartu ondoren, biltzarre agerian biltzen ziren, lau alkate nagusi hautatzeko. Hauek gobernatzen zuten lurraldea urte baten artean, eta lauretako bat justiziako magistratu goren izendatzen zen. Erakundearen goren puntua XIV. mendearen erditsuraino iristen da, Arriagako Kofradia Gaztelako koroari ematen zaion arte hain zuzen. Emate hori «justifikatu» nahiz, arabarrek Jaun finko eta iraunkor bat hautatu nahi zutelako tesia defendatu zen.

Nahiz Arriagako Kofradia zen Arabako lurraldearen jabea eta berari bakarrik zegokion hori inorenganatzea, hiriak sortu zirenetik ez zen ia arabar subiranotasunaren gordelari bakarria izango.

Lurraldearen zati bat jauntxo edo Ahaide Nagusien menpean zegoenez, areagotu egin zen erakundearen ahultasuna. Nobleteria hori Nafarroako erregeen kontra jarri zen ageriki, hauek, herri-berri-agiriak emanez eta hiriak eraikiz, udal-bizitzan eskusartzen hasi zirenean. Garai hartako europar korronteei jarraituz, Santxo III.aren heriotzeak dakarren Nafarroako erresumaren gainbehe-

raren ondorioz, berezi egiten dira euskal enborretik Gaztela eta Aragoako konterriak erresuma independente bihurtuz, baita beste zenbait lurralde ere, hala nola Sobrarbe eta Ribagorza, Hego Errioxa, etab. Hortik aurrera, Nafarroaren etsai izango da Gaztelako erresuma, eta etsai gero eta indartsuagoa gainera; horrek eramango ditu Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako Jaunak, Nafarroako erregearen kontra jartzera eta bata bestearen ondoren burutzen diren sezesioak gauzatzera, gure historiak ezagutu duen batasun politikorik garrantzitsuena hautsiz. Errua, neurri on batean, Nafarroako erregeen politika txarrari dagokio: atzerriko dinastiatatik zetozen, zentralizatzaileak ziren eta ez zuten jakin Euskal Herriko erakuntza askotarikoa ulertzen.

Gaztela euskaldunen etsai porrokatu zen asturiar-leondar monarkiaren luzapen gisa agertzen dela kontutan harturik, nekez ulertzen dira mendebaleko euskal estatuen eta Gaztelaren arteko harreman onak. Hala ere, Arabak, Bizkaiak eta Gipuzkoak —Arabak oraindik leondarren erasoak jasaten bazituen ere—, badirudi, Gaztela, Nafarroak Erresuma-mailara jasotako Euskal Herriaren luzapen bezala ikusten zutela. Euskadiko beste lurraldeetan bezala, nekazal nobleziaren kohesio-faltak bandoarteko gerrak ekarri zituen Araban ere. Gerra horien jatorria, garai hartan aipatutako nobleziaren barruan ematen ziren bi joeretan aurkitu behar da: Gaztelazalea bata, Mendiotzatarren gidaritzapean, eta Nafarroazalea bestea, Gebaratarrek bultzatua.

III. Batzarre Nagusien garrantzia aro modernoan

Arian-arian Arriagako Kofradia gainbehera etorri bazen ere Monarkiaren faboretan, erakuntza biltzartzaleak zutik iraungo du, eta neurri batean finkatu egingo da instituzioa aro modernoan. Erregeek, nahiz juridikoki lurraldearen babestaile baizik ez ziren, Batzarre Nagusien aurrean zin egiten zuten foruak errespetatuko zituztela.

Nobleen arteko burruken kontra, eraginkorki jokatu ziren, geroago etorri zen sistema foralaren oinarriak jarri zituzten ermandateak. Hauen 1417 eta 1463ko Arautegiek benetako garrantzia dute Arabako sistema foralean. Diputatu Jenerala, Er-

mandateen akordioen betرازle bezala sortzen da; Ermandateak maiatzean lugorrietan eta azaroan Gasteizen biltzen ziren Batzarre Nagusietan. Batzarre Nagusiez gainera Biltzarre Partikularra zegoen, zazpi kidek osatua, bakoitzak probintzia zatituta zegoen zazpi koadriletako bat ordezkatzeko zuelarik. Ermandateek beren indar armatua zuten, «Cuadrilleros» edo «Verederos» hasieran eta gero «Miñones» deitutak osatzen zutena.

Batzarre Nagusiak ohizkoak eta ohiz kanpokoak izan zitezkeen. Berorien konpetentzia nagusiak honako hauetara bil daitezke:

Diputatu jenerala eta beronen biltzarre partikularreko ordekoa hautatzea; diputatu jenerala juzkatzea eta berari kargua kentzea; gobernuak zuzenean diputatu jeneralari bidalitako agindu eta gainerako erabakiez arduratzea; hiri, hiribildu eta lurraldeek aurkezten zituzten idazkarien onartzea.

Kontuen onartzea; arabarren eskubide eta betebeharrei zegokien guztia zaintzea, baita zatiketa eta gobernu foralari zegokiona ere; osasun publikoaren ardura, arlotekeriaren eta erru-meskeriaren galerazpena, gaizkileen pertsekuzioa; eskolatze publikoa, lehen eta bigarren mailakoa; merkatalgoaren zabaltzea eta bizkortzea; arteak eta industria, nekazaritza eta abeltzantza; bide eta zubien ardura; arrantza eta ehiza; benefizentzia, kultura eta apezzeria; estatistika jenerala; hiri eta baserrietako polizia; mendi, pentze, alor eta ondasun jabetun nahiz herriarenen ardura; korporazioen ariela eta, oro har, Arabako foruekin eta usuario eta ohitura onekin zerikusirik zuen guztia.

Ohiz kanpoko Batzarreak Gasteizen egin behar ziren gorabehera handiko arazoak sortzen zirenean, eta ezin zuten hiru egunetik gora iraun. Nafarroan bezala, Araban ere bazen diputazio jeneral bat. Diputatu jenerala zen probintziako buru zibil, politiko eta militarra; berari zegokion betرازzteko boterea; hiru urtetarako hautatzen zen eta ezin zen berrautatua izan beste hiru urte pasa arte. Diputatu jeneralaren konpetentziak (jatorriz arabarra eta Araban bizi zena behar zuen izan) honako hauek ziren: Batzarre Nagusien buru izan, boza bai baina boturik ez zeukalarik; lurraldeko buru zibil, politiko eta militar izan; ordenu eta segurtasun publikoa zaindu; Batzarreen akordioak betرازzi;

erregeekiko komunikazio eta eskeetan probintzia ordezkatu; ohiz kanpoko Batzarreetara dei egin; foru-baimena eman nahiz ukatu Batzarreak bilduta ez zeudenean, etab.

Azpi-markatzekoak dira Arabako udalen gobernu-sistemaren alderdi batzuk ere. Merkatari eta artisauen ugaltzearekin batera datorren hirietako biztanleriaren hazkuntzak eta merkatalgoari ematen zaion babesak udal-bizitzaren finkatzea dakarte poliki-poliki. Alde honetatik, ez da ahaztekoa bide-sare egoki baten eta feriak eta azokak ospatzeko baimenen bidez hirietan ikusten den aurrerapen geldiezina. Guzti honen ondorioz, sendotuz eta areagotuz doa hirietan bizi diren klase sozialen boterea. Aurrerapen hau ezin eramanez, nekazal nobleziak bandoarteko gerra sartu zuen hirietan, industriaren eta merkatalgoaren garapena galeraziz. Herri bakoitzak bere ohiturak zituen: batzutan auzo guztiak hartzen zuten parte, beste batzutan kargua uzten zuten errejidoreek izendatzen zituzten beren ondorengoak.

Konstituzioan eta funtzionamenduan zibilak ziren nagusi. Militarrek bazterturik zeuden gobernutik. Hirietako goren agintaritza auzoen kontzeju irekiak erabiltzen zuen hasiera batean; jendaurrean biltzen zen kontzejua, akordioak betetzeko ardura zahar-kontseilu baten gain utziz. Garrantzi handikoa da benetan herriko arazoetan auzo guztiak partehartzeko sistema hau, eta eredu bat dute hor gaur egun udaleko arazoetan auzo guztiak partehar dezaten nahi dutenek. Dena dela, kontzeju irekiaren formula honek kontzeju itxiaren eredura joko du azkenean eragin-kortasunaren izenean.

Aro Modernoa, Batzarre Nagusien sistemaren finkatzeak eta Espainiako Erregearen eta beronen ordezkarien kontraforuen aurka Arabako erregimen forala zaindu beharrak ezaugarritzen dute.

IV. Erregimen foralaren abolizioa lehen Karlistadaren ondoren

Ez dago hemen gehiegi esaterik lehen karlistadari buruz. Aski izango da esatea, une horretan burutzen dela euskal sistema forala haustera zuzenduriko prozesua. Karlistak galtzaile, forurik

gabe geratuko da Euskal Herria, penintsulan, frantses iraultzaileen eredu burgesei jarraituz, mamitzen ari den Estatu jakobino, nazionalista eta ultrabaterakoiak hala nahita. Orduz gero probintzi edo departamentu mailako irtenbideetara mugatzen diren bi Estatuk zatituta geldituko da Euskadi.

Bergarako Konbenioaren aurretik agertutako erabaki konstituzionalak eta legeak (esate baterako, Diputazio Foralen ixtea erabaki zuen 1837ko irailaren 19ko Legea) alde batera utziz, 1839ko Urriaren 25eko Legeak, itxuraz foruak onartuz, hauen azkena dakar, Hego Euskadiko lau lurralde historikoak Estatu espainoleko batasun konstituzionalaren menpean jartzen dituenez. Lege horren garapenerako ematen den 1839ko azaroaren 16ko Erret Dekretuak Diputazioen erakuntza preskribatzen du; Diputazio hauek izaera probintzialekoak izango dira, Baskongadetan Batzarre Nagusiek izenda ditzaten onartzen bada ere. Dekretu horretan bertan adierazten zenez, Baskongadetako Batzarre Nagusiek eta Nafarroako Diputazio *Probintzialak* «ordezkariak» bidali behar zituzten Madrila 1839ko urriaren 25eko Legea hobeki beteraztearren.

Nafarroa, gure historiako errealitate politikorik nagusia eta integratzaileena eta XVI. mendean armaz hartua izan ondoren bi zati egina, jauntxoijende burgese eta zeharo sukurtsalistaren interesen adierazle leial izango diren diputatu probintzialak Estatuari saltzera beharturik aurkitzen da. Salmenta horretatik sortu zen Gorte-lege hura, oraindik orain «navarristek», diputatu probintzial haien ondorengoek, herri honen nahasketarako, Lege Paktua deitzen dutena. Tamalgarria, zinetan, 1841eko abuztuaren 16ko Gorte-lege hura, erresuma independente zen Nafarroa probintzia soil bihurtzen duena, administrazioaren eta ekonomiaren aldetik erregimen berezia ematen bazaio ere.

Baskongadek utzi egin zituzten 1840an Madrilek ezarrirako bilerak. Hala ere, haien sistema forala, 1839ko urriaren 25eko Legearen indarren praktikan balio gabetua, behin eta berriz ostikopetuko da. Horrela, adibidez, 1841eko urtarrilaren 5eko Erregeordetzaren Erabakiaren bidez foru-baimena kentzen da. Handik gutxira, erabaki berriak etorriko ziren, botere foralari gelditzen zitzaizkion alor eskasak oraindik gehiago murriztera. Horrela, 1841eko urriaren 29ko Erret Dekretua eta 1844eko uztailaren

4ekoa aipa ditzakegu. Lehenengoan, oso ondore handiko bost erabaki hauek hartzen ziren: goi-mailako buruzagi politikoen (Gobernadore Zibilen aitzindarien) ezarpena; Udaletxeen antolamendua eta Zuzentasunaren Administrazioa beste probintzieta-koekin berdintzea; Diputazio Foralen ordez Diputazio Probintzialak ezartzea, Batzarre Nagusiak ere kenduz; legeen, gobernuaren erabakien eta Auzitegien burubideen aplikazioari inolako mugaketarik ez jartzea; eta Aduanak kostalde eta mugetara aldatzea. Bigarrenak, nahiz Diputazio Foralak eta Batzarre Nagusiak berrearaiki zituen, indarrean utzi zituen aurreko dekretuak ezarritako beste lau erabakiak.

1874eko abenduaren 28an Lehen Errepublika uzkailei ondoren bourbondarrek tronua berreskuratzen dutenean, bi urte lehenago hasitako karlistadaren kontra burrukatzeari ekin zion Alfonso XII.ak. Garaile irten zelarik, 1876ko martxoaren 13an Somorrostron egindako mehatxuak betez, foruen azken kondarrak abolitzen zituen Legea diktatu zuen 1876ko uztailaren 21ean. Armen indarrez kentzen zitzaizkien Araba, Bizkaia eta Gipuzkoari zerbitzu militarren exentzioa eta beren fiskalitate propioa. Nafarroa ez zuen ukitu 1841eko bentzutuen Legeari lotua zetorren 1876ko Lege honek.

Harrez gero, bi sistema paralelo ematen dira Hego Euskadin: bata Nafarroari ezarritakoa eta bestea, kontzertu ekonomikoei eta normatiba berezi bati esker, beste hiru probintzietan gorputz hartuz joango dena. Normatiba berezi horrek Calvo Sotelo-ren Estatutu munizipalean eta Estatutu probintzialean izango du bere adierazpenik garrantzikoena.

Alfonso XII.ak, eta beronen ministrari zen Cánovas-ek, bukaera eman nahi diote, XVIII. mendetik, eta Nafarroa bi mende lehenago konkistatua izan zenetik, datorren foru-gabetzeko prozesu luzeari.

Espainiako alde guztietatik euskal eskubideak ken zitzaizkien zitzaien Gobernuari, idazki, egunkari, hitzaldi eta abarretan. Berehala dator ondorioa: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa erregimen arrunteko beste probintziekin homologatzen dira, esandakoaz gainera, 1839ko urriaren 25eko foruen aldaketarako legea bete ez zutelako aitzakia formalaz baliatuz.

Baina 1876ko abolizio-legeak sortzen duen ondoeza ikusirik, gobernuak, «hainbeste eginahali» esker lortutako batasun konstituzionala arriskuan jarri gabe, Kontzertu Ekonomikoak eratuko ditu Baskongadetan, Nafarroako Konbenioen antzekoak nolabait.

1936ko gerrara arte bost izan ziren kontzertuak, eta 1937tik aurrera derogatuta gelditu zen sistema hau Bizkaian eta Gipuzkoarentzat. Bost kontzertuak honako erret dekretu edo lege hauen indarrez ezarri ziren: 1876ko otsailaren 28ko Erret Dekretua, 1887ko ekainaren 29ko Legea, 1894eko otsailaren 21eko Erret Dekretua, 1960ko abenduaren 13ko Erret Dekretua eta 1925eko uztailaren 10eko Erret Dekretua. Azpimarratu beharra dago hemen, hirugarren kontzertutik hara batez ere, berreskuratu egiten direla botere-esparru batzuk Diputazioen aldeko kompetentzien klausula jeneral bati esker. Ikus dezagun orain zertan diren desberdinak kontzertu ekonomikoak eta konbenioak, inondik ere onartzen ez dudana teoria tradizional baten arabera.

Kontzertu Ekonomikoak Estatuarekiko ekonomi harremanaren lokarri direla esan izan da, nolabait lehengo erregimen foralaren jarraipen izango omen liratekeenak. Zuzenbidearen ikuspegitik, teknika juridiko-fiskalak dira, dirua biltzeko sistema berezi bati bide ematen diotenak. Sistema honen arabera, zergaren subjektu aktiboa eta subjektu pasikoa akordio batetara iristen dira, zerga-obligazio jakin bati erantzuteko jarri behar den kantitatea erabakitzeke orduan. Azken batez, zenbait zerga eta kontribuzio honenbestean ordaintzen dela esan nahi du sistema honek. Zerga kontzertatuak Diputazioek kobratzen dituzte, hauek beren aldetik Estatuari hainbesteko bat ematera behartuta daudelarik. Aipatutako teoriaren arabera, honako hauek dira kontzertuen ezauzgarriak:

1. Zerga edo betebehar jakin batzuei dagozkie.
2. Ez dute aldatzen petxa edo zerga kontzertatuen izaera.
3. Iraupen mugatua izaten dute.
4. Zergaduruak ordezkatzan dituen organismoak ez du, printzipioz, funtzio banatzailea baizik.
5. Kuota orokorra zerga bakoitzaren arabera banatzen da.

Konbenio ekonomikoa, berriz, Nafarroaren eta Estatuaren arteko petxa-harremanetan erabiltzen den tresna juridiko-petxari

oso berezi bezala aurkeztu nahi izan dute. Hauek dira konbenioaren ezaugarriak:

1. «Subiranotasun fiskala» du Nafarroak. Hori aitortu zuen Estatutuak zenbait erabakitan, 1878ko urtarrilaren 3ko Aginduan adibidez.
2. Estatuarekin egiten den ituna bakarra da, zergak ez ditu banan-bana ukitzen, ez dago zerga kontzertaturik.
3. Iraupen mugagabea du; beraz, teorian ezin da aldatu unilateralki.
4. Nafarroari eta beronen organismo foralei dagozkie zergen kobraketa eta administrazioa.

Hauek dira doktrina foralistak azaldu izan dituen ezaugarri klasikoak. Tesi hauek, hala ere, baliogabeturik utzi ditu Nafarroari «subiranotasun fiskala» kentzen dion 1969ko azken konbenioak. Subiranotasun fiskalaren galtze hau, nire iritziz, formala izan da soilki eta bakarrik, zeren ez bait zen, funtsean, euskal birbatasuna galeraztearren «navarrismoa» goraiatu nahi zuten sasiforalisten mito bat baizik.

Lau konbenio egin ditu Nafarroak orain arte: 1876an, 1927an, 1941ean eta 1969an. Konbenio guztietan —eta nire ustez ez dira 1841eko Legearen aldaketak baizik (nahiz batzuk horren aldaezintasuna aldarrikatzen duten)—, aipatutako Legearen 25. artikulua aldatzen da, zeinaren indarrez Nafarroak urtero 1.800.000 errealeman eman behar bait dizkio Estatuari.

Konbenioak aurkezten duen berezitasunak, komunitate autonomoen finantzapen-legeari eusteak alegia —kontzertuek ere egiten dute hori—, ez du hura, funtsean, hauetatik desberdintzen. Iritzi honen irmotasunaren alde dator 1978ko abenduaren 27ko Konstituzioak berak 133. artikuluan esaten duena, baita azken hiru urteotan aplikatu den eta Nafarroari beste probintziei ematen zaien tratu bera ematen dion normatiba fiskala ere.

1876ko uztailaren 21eko Abolizio-legeaz geroztik, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa bezala, kontzertu-erregimena eta udal- eta probintzi mailako zenbait berezitasun ezagutzen dizkion normatiba berezi bat onartzera beharturik aurkituko da. Normatiba berezi hau 1924eko Estatutu Munizipalean (26. behinbehineko erabakia) —beronen osagarritzko erabakiak barne (1924ko apirilaren 11ko Barne-Arazoetarako ministraritzaren Erret Agindua

eta 1924ko urriaren 21eko Erret Dekretu-legea)— eta 1925eko Estatutu Probintzialean (11. eta 12. behinbehineko erabakiak) oinarritzen da.

V. Bigarren Errepublikaren «Erregio-Autonomia» eta Arabako administrazio-erregimen berezia frankismoaren garaian

Bigarren Errepublikaren egoera autonomikoak, beronen oinarri eta planteamendu jeneralei begiratzen badiegu, oraingoarenak dakartzkigu gogora. Orain, 1978ko abenduaren 27ko Konstituzioaren ondoren, Autonomi Estatutuez hitzegiten da berriro, baina beti, 1931n Estatu integral eta orain «autonomien Estatu» deitzen duten Estatu baterakoi beraren barruan.

Autonomi Estatutuaz zera ulertu du doktrinak: alegia, tresna juridiko-politiko hura, zeinaren indarrez lurralde jakin bati autonomi erregimena ematea onartzen bait da, eta erregimen horri dagozkion ahalmen eta eskubideak eta Estatuarekiko harremanak erabakitzen bait dira. Estatu federalean, jakina, jatorrizko boterea aitortzen zaio Autonomi Estatutua daukan federakuntzako estatu kideari; ez, ordea, Estatu baterakoi eta erregionalean: boterea, hemen, eman egiten da edo utzi, eta ez dago besterik. Horrela izan zen Bigarren Errepublikan eta horrela da orain ere.

Foruak abolitu zirenetik, beroriek berreskuratzeko irrikan zegoela gure herria, ez dago esan beharrik. 1906an, liga foral bat eratu zen, desira hori betetzeko ahalbideak Baskongaden mailan aztertu zituena 1919an, foruen berreskuratzea eskatzen dute lau Diputazioek, eta horren ezean, Autonomi Estatutua. Bi jarrera hauek maximalista bata eta minimalista bestea, berriro agertuko dira 1924ean direktorio militar berriari bidali zitzaion beste mezu batetan. Bigarren Errepublikaren hasieran, 1931ko apirilean Gernikan ospatzeko zen Batzarre Nagusia galerazia izan ondoren, Nafarroako Diputazioan biltzen dira Estatutuaren aldeko kanpaina bultzatu zuten alkateak, gure herriarentzat benetako gurutzebidea izango zenaren hasiera onartzeko. Urte horretan bertan, maiatzaren 31n, Eusko Ikaskuntzak Aurreproiektua idazten du, 1931ko ekainaren 14ean Lizarran ospatutako Euskal

Udalen Batzarreak aldaketa handirik gabe onartuko duena. Aurre-projektua, Zangoza, Laudio, Getxo eta Azpeitiko alkateek bultzatu zuten. Argi eta garbi federalista agertzen zen Estatu honek, ikuspuntu juridiko-politikotik, Errepublikaren 1931ko abenduaren 9ko Konstituzioarekin topo egiten du. Konstituzio honek, bai Estatu baterakoi eta erdirakoitik eta bai Estatu federaletik ihes egiteko erdiko formula bat aurkitu nahian, Estatua integrala zela deklaratu zuen. Azken batez, Estatu baterakoi eta erregional baten Konstituzioa zen, eta hau esan beharra dago, Bigarren Errepublikaren Konstituzioa autonomien onartzeari buruz mailarik goienara iritsi izan balitz bezala aurkeztu nahi izan dutenen kontra. Honela, Konstituzioaren 1. artikulua 3. paragrafoan, Errepublika Estatu integrala zela esaten zen, udalen eta erregioen autonomiarekin bateragarria. 8. artikulua zera erabakitzen zuen: Espainol Estatua, eguneko lurraldearen muga laburtezinen barruan, probintzian mankomunatuak udalek eta autonomi erregimena eskuratuko zuten erregioek osatuko zutela. 11. artikulutik 22.era ino erregio-autonomiaz hitzegiten zen eta ahalmenak hiru sailetan banatzen ziren:

1.—11. artikuluan, bai legegintzan eta bai lege-beterazte zuzenekoan Estatuari bakarrik zegozkion kompetentziak mugatzen ziren: naziotasunaren eskuratzea eta galtzea, eskubide eta bete-behar konstituzionalen erregulazioa, Elizaren eta Estatuaren arteko harremanak, ordezkaritza diplomatikoa, gerra-deklarazioa, bake-tratatuak, nazioarteko harremanak, defentsa, itsas arrantza, Estatuaren zorra, armada, flota, arantzel-erregimena, auzitegi goren, moneta-sistema, komunikazio eta postak, uren probetxamendua, etab.

2.—15. artikuluan, legegintzaren aldetik Estatuaren kompetentziakoak izan arren, beterazteko Gorteen baimena lortu ondoren Estatuak unilateralki erregioen eskuan utz zitzakeen gaiak mugatzen ziren: legegintza penala, soziala, merkantila eta prozesala, industri eta burulanen jabetzari buruzko legegintza, pisu eta neurriak, meatzen araubidea, mendiak, nekazaritza eta abeltzantza, trenbideak, kaminoak, urak, arrantza, prentsa, elkarte eta bilerak, ikuskizun publikoak, etab.

3.—16. artikuluan, gainerako kompetentziak, bai legegintzaren

eta bai beteraztearen aldetik, erregioenak izan zitezkeela erabakitzen zen. 18. artikuluan, erregioaren Estatutuan explizituki onartzen ez ziren gaiak Estatuaren propietzat emango zirela ezarzen zen. 19. artikuluan Garantia Konstituzionalen Auzitegia sortzen zen, konpetentzi gatazkak erabakitzeko. 11. eta 12. artikuluek Autonomi Estatutua lortzeko prozedura finkatzen zuten. Estatuaren onarpenerako betebeharrak jartzen ziren:

- a) Erregioko Udalen gehiengoak edo hauteskunde-zentsuaren bi herenek proposatu behar zuten.
- b) Hautesleen bi herenek onartu behar zuten. Prebiszitua ezezkoa izatera, bost urte pasa arte ez zegoen hura errepikatzerik.
- c) Gorteek onartu behar zuten.

12. artikulua zera ere esaten zuen: Estatuak, hitzez hitz titulu honetan eta Konstituzioan esaten zenari bazegozkion bakkari onartuko zituela Kongresuak. Federakuntza ez zen inola ere onartzen. Baldintzapen konstituzional hauengatik eta aski ezagunak diren beste batzuegatik, artxibatu egin behar izan zen Lizarrako Estatutua. Geroago, 1932ko urtarrilaren 31n, lau probintzientzat Estatu bakarra ala Estatu independenteak egin behar ziren galdetzen zuten kontsultari Estatu bakarraren alde erantzun zion gehiengoak: 1.100.000 botu 100.000ren kontra. Lizarrako Estatutuan oinarrituz, eta berorretan federalismoaren alde hartzen ziren erabakiak aldatuz; proiektu berri bat idatzi zuten lau Diputazioen gestio-batzorde batzuk. 1932ko ekainaren 19an Iruñeko Gayarre teatroan bilduriko udalen referendumerak aurkeztu zen proiektu honek Nafarroaren deslotzea ekarriko zuten, aski ezagunak diren arrazoiengatik. Autore nafar batek, Jurio-k, argi utzi du «Navarra jamás dijo no al estatuto» liburuan Nafarroaren bakartze honen gezurra.

1933ko abuztuaren 6an berriro egiten zaie kontsulta Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako udalei, Estatu hirurentzat erkide bati buruz. Prebiszitua 1933ko azaroaren 6an ospatu zen eta urte bereko abenduaren 21ean entregatu zen Estatutua Espainako Gorteetan. 1934eko otsailaren 27an hasten dira Estatuari bu-

ruzko parlamentu-eztabaidak, eta maiatzean jarraitzen dira, estatutu-batzordeari bidaliz bukatzeko. Mila traba eta oztopo gainditu ondoren, gerra betean lortuko du Gorteen onarpena Estatutuak; baina ez 1933an entregatutakoak, Estatutu oso murriztu batek baizik. Estatutu hau, aurretiaz presazko deklaratu ondoren, 1936ko urriaren 1ean onartu zuten Espainiako Gortek.

Arabari zegokionez, ezdeusa izan zen Estatutu honen eragina. Probintziei buruz zera esaten zen Estatutuan: berorien konpetentziak indarrean zirautea eta beroriei emandakotzat hartuko zirela, bereziki eta ageriki Euskal Herriko organoei ematen ez zitzaizkien ahalmenak (1. artikulua); bestalde, alde hartako «zirkunstantzia anormalak» desagertzean Diputazioak biltzarre lege-gile bihurtuko zirela seinalatzen zen, eta, beste zenbait arazoren artean, bi egiteko hauek uzten ziren biltzarre horren gain: hiru probintzien barne-egituraketa bultzatzea eta erregio-organoen eta probintzia bakoitzaren ahalmenak, entitate horien arteko harremanekin batera, erabakitzea (Hirugarren Behinbehineko Erabakia, C atala).

Indar faxista eta inperialistak garaile irtetzean, kanpotik piztutako anaien arteko borroka baten eraginez Hego Euskadi bitan banatuta dagoelarik, 1937ko ekainaren 23ko Dekretu-Legearen indarrez kendu egiten zaizkie Bizkaia eta Gipuzkoari (aski ezaguna den aintzinsolasean «probintzia traidoreak» esaten zaie) beren administrazio-erregimen berezia eta kontzertu Ekonomikoak.

Arabak, ez bait zen «probintzia traidore»tzat jotzen, ez zituen galdu, frankismoaren garaian, ez kontzertu ekonomikoak ez bere administrazio mailako konpetentziak; ezaguturik daude hauek erregimen lokaleko legerian eta hainbat sektore (kaminoak, garrarioak, irakaskuntza, lurralde-antolamendua) ukitzen dituen zenbait legetan. Hala ere, hasieratik bertatik sentituko da zerga-sistema estatalaren eragin homologatzailea (ik. 1942ko maiatzaren 9ko eta 1944eko otsailaren 29ko Dekretuak).

Frankismoaren garaian, *1952ko otsailaren 29an*, seigarren Kontzertu Ekonomikoa onartzen da, baina Arabarentzat baka-rik; 1925ekoa ordeztu zuen kontzertu honek.

VI. Arabar erregimena frankismondoan: zazpi- garren Kontzertu Ekonomikoa, Batzarre Nagusien «Berreraikuntza», Aurreautonomia eta Autonomi Estatutua

1976ko azaroaren 26ko Erret Dekretu 2.948.aren bidez zazpi-
garren Kontzertu Ekonomikoa onartu zen Arabarentzat; laburki
bada ere, esan dezagun zerbait kontzertu horri buruz.

1. artikuluan, Arabarekiko Kontzertu Ekonomikoa erregula-
tzen duen testu hau 1977ko urtarrilaren 1ean sartuko dela inda-
rrean esaten da, eta 25 urteko iraupena izango duela.

2. artikuluan bi Administrazioen konpetentziaz hitzegiten da.
Hor esaten denez, Arabako Diputazioak ahalmen zabalak izango
ditu, zerga kontzertatuei dagokienez egoki eta bidezkoa iruditzen
zaion zerga-sistema aukeratzeko; hori, noski, Erret Dekretu hone-
tan erabakita dagoenaren eta nazioarteko paktuen kontra ez doan
bitartean. Diputazioari dagokio petxa edo zerga kontzertatuen
gestioa eta kontrola, eta eskubidea du hark, berari dagozkion
zergen kontrol eta kobrantzari begira beharrezkotzat jotzen dituen
datuak organismo eta funtzionari publikoei eskatzeko. Honeta-
rako, erregimen arrunteko lurraldeetan Finantza Publikoak dituen
ahalmen berak izango ditu Araban Diputazioak. Azkenik, Esta-
tuko Administrazioak beretzat jasotzen du, zerga kontzertatuei
buruz egokitzen jo ditzakeen datu estatistiko eta aurrekin guztiak
eskatzeko eta biltzeko ahalmena; beretzat hartzen du baita, bere
helburu propioak eta Erret Dekretu honen helburuak beteraztera
zuzentzen den goi-kontrola.

3. artikulua arabera, Arabako Diputazio Foralari ez dago-
kion zergen gestioa eta kontrola Estatuako Administrazioak era-
mango ditu, Finantza Publikoaren lege eta erregelamenduetan
erabakita dagoen eran.

4. artikuluan esaten denez, Estatuak erregimen arrunteko lu-
rraldean salbuespenezko edo kojunturazko zerga-arauak ezartzea
erabakitzen badu, Diputazioari dagokio neurri horiek Araban apli-
katzeko behar diren erabakiak hartzea; neurri hauek, erregimen
arrunteko lurralderako jarri den epe berean iraungo dute inda-
rrean Araban ere.

Ondoren, zuzeneko eta zeharkako zergak berezten dira. Zuzeneko zergen artean honako hauek aipatzen dira: baserri- eta abere-lurren kontribuzioa, hirilur-kontribuzioa, lan-errentaren gaineko zerga, kapital-errentaren gaineko zerga, industri eta merkatal iharduera eta mozkinen gaineko zerga, pertsona fisikoen errentaren gaineko zerga orokorra, sozietate eta beste entitate juridikoen errentaren gaineko zerga orokorra, oinordekotasunen zerga orokorra. Zeharkako zergak honako hauek dira: ondare-eskualdatzeen eta egintza juridiko dokumentatuen gaineko zerga orokorra, enpresa-trafikoaren gaineko zerga orokorra, luxu-zerga, zerga bereziak eta, azkenik, tasa fiskalak. Bukatzeko, arazo hauek ukitzen ditu kontzertuak: 1) gestio-arauak; 2) sarrera-kupoen berrikustea; 3) zerga berriak sortzeko edo lehengoak kentzeko prozedura; 4) batzorde koordinatzaile baten sorketa: batzorde hau, Arabako Finantz Ministraritzaren Ordezkariek eta beronek izendatuko lituzkeen ordezkaritza horretako bi funtzionariok, alde batetik, eta, Diputazioaren aldetik, Finantz eta Ondare-Batzordearen buru den Diputatuak eta Diputazioaren zerbitzuan dauden bi funtzionariok osatuko lukete, eta 5) zenbait prozedura-arau.

«Suarez erreforma» delakoa ez da kontzertu ekonomikoen alde agertu. Gogoan dut oraindik, nola erreakzionatzen zuten Estatuaren ordezkariek, Aurreautonomiaren garaian Transferentzi Batzordean nengoenean, kontzertu ekonomikoak aipatzen zirenean. Harrokeria izango litzateke nire aldetik, GUEVARA, JOVER, OLLORA, eta abarrek eskaini dizkieten azterketen ondoren, gaia bere hedadura osoan aurkeztu nahi izatea. Aski izango da esatea, zakarrune biziak sortu dituela arazoak, batez ere, Autonomi Estatutuko 41. artikuluan eta beronekin egoki datozen beste zenbait artikulutan erabakitakoaren kontra, Komunitate Autonomoen Finantzapenerako Lege-projektuan proposatzen denaren inguruan. Bestalde, gogora dezagun, Arabarako indarrean dagoen Kontzertua egokitu egin behar izan dela Estatuak emandako legeriara (esate baterako, 1978ko urtarrilaren 26ko Agindua, 1977ko azaroaren 14eko Erreforma fiskalerako Laster-beharreko Neurrien Legean oinarritua, eta 1979ko urtarrilaren 19ko Erret Dekretua, 1978ko irailaren 8ko Pertsona Fisikoen Errentaren gaineko Zergari buruzko Legea beteraztera datorrena). Gauza bera gertatu da Nafarroan ere. Eta hori, Konstituzio ahalguztidu-

naren izenean egin da: 133. artikuluan, Estatuari bakarrik eza gutzen zaio zergak ezartzeko jatorrizko ahalmena.

Frankismondoak Batzarre Nagusi «sui generis» batzuk emango dizkie Baskongadei, Nafarroari aintzinako Gorteeekin inolako zeri-kusirik ez duen Parlamentu Forala ematen dion bitartean. Ikus dezagun nola sortu zen «fenomeno» juridiko-politiko hau. Batzarre Nagusiak berreraiki aurretik ere egon zen Bizkaia eta Gipuzkoari administrazio-erregimen berezia emateko asmorik (ik. 1975eko azaroaren 7ko Dekretua eta 1975eko abenduaren 3ko eta 1976ko otsailaren 11ko Aginduak), baina asmo hutsean gelditu zen eta, gainera, ez zituen barne-hartzen Araba eta Nafarroa. *1977ko martxoaren 4eko Erret Dekretu-legeak Batzarre Nagusiak «berreraikitzen» ditu Bizkaia eta Gipuzkoarako.*

Batzarre Nagusi hauek osatuko zuten, Diputazio «Foral»ekin batera —ordurarte Probintzialak deitzen ziren—, Korporazio Probintzial hertsiki deitua. Ba, Dekretu-lege horren *bigarren azken erabakian* baimena ematen zitzaion gobernuari, Barne-ara-zoetarako Ministraritzak hala proposaturik eta Diputazio Foralaren iritzia jaso ondoren, Arabako Batzarre Nagusien antolamendu eta funtzionamenduari buruzko arauak emateko. Baimen hau betetzearren, *Arabako Batzarre Nagusien antolamendua eta funtzionamendua eta berorien Diputazio Foralarekiko artikulazioa erregulatzeko zituen 1977ko ekainaren 2ko Erret Dekretu 1.611.a onartu zen.* Dekretua formalitate hutsean gelditu zen, eta eztabaidatua izan zen beraren baliozkotasuna, bai erakundeari ematen zitzaizkion kompetenziengatik, bai frankismoaren «ordezkari lokalek» berorretan zuten partehartzeagatik.

Aurreautonomi Erregimena onartzen zuen 1978ko urtarrilaren 4eko Erret Dekretu-legean, bigarren azken erabakian, zera esaten zen:

«...Se autoriza al Gobierno, previa consulta al Consejo General del País Vasco, para reformar antes de las elecciones generales municipales el Real Decreto-Ley 13/1977, de 4 de marzo, por el que se restauran las Juntas Generales de Guipúzcoa y Vizcaya, en cuanto se refiere a la composición y forma de elección de sus miembros.

El Gobierno queda también autorizado, en igual plazo, para reformar, sobre la base del respeto al régimen foral vigente,

el Real Decreto 171/1977, de 7 de junio, por el que se regula la organización y funcionamiento de las Juntas Generales de Alava y para modificar la composición y atribuciones del Consejo Foral de Navarra, de acuerdo con su Diputación Foral».

Hauteskunde Lokalen 1978ko uztailaren 17ko Legeak berro-netsi egiten zuen, 36. artikuluan, aipatutako baimena. Ordurako onarturik zegoen Konstituzioa gure Herritik kanpo —hemen, jakina denez, ez zen onartu—. Ba, hurrengo urtearen hasieran, urtarrileko 27an, lau Erret Dekretu agertu ziren Estatuaren buletin ofizialean, zuzenean ukitzen gaituztenak: 121.a, Nafarroako hauteskunde lokalei eta Erakunde Foralen ordenamenduari buruz ari dena, eta 122.a, 123.a eta 124.a, hurrenez hurren Araba, Gipuzkoa eta Bizkaiko Batzarre Nagusien antolamendua eta funtzionamendua arautzen dituztenak. Batzarre Nagusi hauek, Nafarroako Parlamentu Foralak bezala, antz handiagoa dute gain-diputazio solemne batekin, lurralde foralaren benetako biltzarre legegile batekin baino. Nola «ezagutu» diren —egokiagoa litza-teke, nola sortu diren esatea— eta zein edukin eman zaien kontutan hartzen badugu, esanahi guztiz lokala dute erakunde hauek. Tesi honen alde hitzegiten du, hauteskunde lokaletara deia egiten zuen urtarrilaren 26ko Erret Dekretua egun berean agertzeak.

Arabako Batzarre Nagusien antolamendu eta funtzionamen-duaz ari den 1979ko urtarrilaren 26ko Erret Dekretu 122.ean, erakunde hori Arabako herriaren partehartze-organoa dela esaten da. Eta probintziaren administrazioan eta gobernuan partehartze hau (2. art.) Ermandadetan taldekaturiko udalen bidez egiteratuko dela. Garbi uzten da, beraz, legearen aldetik lokala dela erakundea. Ermandateak 18 dira (3. art.): Audio, Aiara, Amurrio, Zuia, Aramaio, Arratzu-Ubarrundia, Gaubea, Erribera, Lantziegi, Bastida, Biasteri, Bernedo, Gasteiz, (Oka-) Iruña, Asparrren, Agurain, Barrundia eta Kanpezu. Ermandate hauek ordezkatzen dituzten 57 Prokuradoreek osatzen dituzte Batzarre Nagusiak.

4. artikuluan, lehendakaritza Erregeari edo beronen Ordez-kari bati dagokiola erabakitzen da, eta, Erregea edo beronen ordezkarria bertan ez dagoenean edo Erregeak bere izendapen-ahalmena erabili ez duenean, Diputadu Jeneralak egingo duela

Lehendakariarena. Kasu horretan, Diputatu Jeneralak, edo honen ezean Diputatu Jeneralaren Ordekoak, boza bai baina boturik ez du edukiko. Puntu honek sortu du istilurik azkenaldi honetan, 1980ko otsailaren 16ko sesioan gertatutakoak erakusten duenez: Diputatu Jeneralak, Guevara jaunak, Ormazabal Jaunari utzi behar izan zion lehendakaritza, alderdi estatal baten mozio baten eraginez. Bi sesio-mota berezten dira: ohizkoak eta ohiz kanpo-koak. Ohizko sesioei dagokienez, gutxienez bi ospatu behar dira urtero: bata maiatzaren azken igandean lugorrietako herriren batean eta bestea azaroaren azken igandean Gasteizen. Ohiz kanpo-koak, Diputatu Jeneralaren edo Diputazio Foralaren galdez, edo Prokuradoreen gehiengo absolutuaren eskariz ospatuko dira (5. art.).

7. artikuluan Arabako Batzarre Nagusien kompetentziak aipatzen dira:

- «1) Elegir al Diputado General.
- 2) Conocer y fiscalizar la gestión de la Diputación, así como aprobar las directrices de la política y administración provincial en sus diversos aspectos.
- 3) Ratificar, para su efectividad, los acuerdos adoptados por la Diputación Foral en cuanto a cesión de competencias, así como los Convenios a suscribir por la misma y que revistan especial trascendencia para la provincia.
- 4) Aprobar las bases de los Reglamentos y Ordenanzas provinciales.
- 5) Aprobar definitivamente los Presupuestos y cuentas generales provinciales, y conocer, en su caso, los presupuestos y gestión económica de los organismos en los que la Diputación tenga participación directa.
- 6) Aprobar definitivamente las operaciones financieras y de crédito que excedan del 25 % del presupuesto ordinario de la Diputación Foral, así como las enajenaciones, permutas o gravámenes de bienes de la misma que superen dicho porcentaje.
- 7) Aprobar definitivamente el Plan Foral de Obras y Servicios redactado por la Diputación.
- 8) Acordar el otorgamiento de los títulos de Diputado General Honorario y Padre de la Provincia.
- 9) Promover expediente de alteración de términos municipales y de disolución de Entidades Locales Menores.
- 10) Informar sobre la incorporación, Federación o Mancomu-

nidad de la provincia con otros organismos, instituciones o entes, así como sobre la alteración de los límites provinciales.

- 11) Proponer, a instancia de alguno o algunos de los Ayuntamientos afectados la modificación de las Hermandades o Cuadrillas previstas en este Real Decreto.
- 12) Aprobar y modificar, en su caso, el Reglamento de Funcionamiento de las Juntas, a iniciativa propia o a propuesta de la Diputación Foral.
- 13) Las demás atribuciones que le asignen las Leyes o el Gobierno de la Nación».

Konpetentzia hauek irakurri ondoren, gobernu zentralak bahe larria erabil dezakeela kontutan hartuta ere, begi bistan dago garuko Batzarre Nagusiak organo lokal hutsa direla, eta oso urruti daudela Foruak kendu aurretik subirano ziren haietatik.

1979ko urtarrilaren 26ko Erret Dekretuaren iruzkina bukatzeko, bi hitz Arabako Diputazio Foralari buruz 9. artikuluan esaten denaren inguruan: Diputazioak probintziaren ordezkarietza legala dauka, probintziaren administrazioaren erantzukizuna hartzen du eta Batzarre Nagusien organo betetazlea da; Lehendakari edo Diputatu Jeneralak eta Diputatu Foralek osatzen dute. Diputatuak 16 izango dira, eta, berorien hautapenari begira, hauteskunde-barrutiak Ermandateen arabera osaturiko Koadrilak izango dira (10. art.). Zazpi dira Koadrilak: Aiara, Zuia, Añana, Biasteri, Gasteiz, Agurain eta Mendotza.

Batzarre Nagusi hauen lokaltasuna berriro agertzen da, «Korporazio Lokalen eraikuntzarako Arauak» ezartzen dituen 1979ko martxoaren 16ko Erret Dekretu 561.ean (11. art.).

1979ko hauteskunde orokor eta lokalen ondoren, erakunde aurreautonomikoetako organo kolegiatuen berriztatzea erabaki zuen 1979ko maiatzaren 4eko Erret Dekretuak, erakunde bakoitzaren antolamendu bereziaren arabera. Horretarako, aldatu egin zen Euskal Herriaren aurreautonomia erregulatzen zuen 1978ko urtarrilaren 4eko Erret Dekretu-Legeko 5. artikulua, 1979ko maiatzaren 18ko beste Erret Dekretu-Lege baten bidez. Dekretu-Lege hau, konstituzioko 86. artikulua eragitez, ontzat eman zuen Diputatu-batzarreak 1979ko maiatzaren 30eko sesioan.

Aurreautonomi aldian, ez dira inola ere murrizten Arabaren

kompetentziak; hauek, gainera, Eusko Kontseilu Nagusiaren beraren kompetentzien gainera zeuden askotan. Ez bazuten haiek murrizketarik jasan, 1978ko urtarrilaren 4eko Dekretu-Lege 1.ari esker izan zen. Dekretu-Lege horretan arau hauek ematen ziren: lurralde historiko bakoitzean Diputazio Foralei dagokie Kontseilu Nagusiaren akordioen betetzea (5. art., 1. atala), eta Batzarre Nagusiek edo organismo foralak izendaturiko ordezkariak betatzeko eskubidea dute Kontseilu Nagusian (6. art.). Bestalde, Kontseilu Nagusiak Diputazio Foralen gainean zuen kompetentzia bakarra hiru Diputazioentzat erkide ziren ihardueren koordinaketa zen, eta hori ere bakoitzaren ahalmen berezien kaltetan ez zen bitartean. Idazketa honek zentralizazio-susmoak baztertu nahi zituen, batez ere Araba eta Nafarroako Diputazioei begira. Hala eta guztiz ere, sendotu egin zen Nafarroaren banaketa, eta orduz geroztik areagotuz doa egunetik egunera. Aski ezagunak dira arrazoia: utzikeriak, nafar eta oro har euskal herriaren manipulazioak, informazioerik eza, etab. Baina, harritzekoa bada ere, alderdi estatalen zenbait ordezkari sukurtsalistek bultzatu nahi izan zuten «vía alavesista» delakoa ez zen garaile irten. Badago hemen oso ongi ulertzen ez den zerbait: Arabaren berreskurapenaz eta Nafarroaren isolamenduaz ari naiz. Nola gertatu zen hori, ez da ulertteraza, zeren eta une hartan berdintsua bait zen, bi lurraldeetan, indarren arteko erlazioa.

1978ko abenduaren 27ko Espainiako Konstituzioak eta beronen esanahiak ez dute hemen, hala uste dut, iruzkinik merezi; nahikoa eta gehiegi hitzegin izan da gai horietaz. Bakarrik, zera esan nahi nuke: nahiz eta gure herriak ez onartu, ezarri egin zaigula Konstituzioa, Komunitate Autonomoen ezagutzeak ematen dion irudi berriaren bidez Estatuaren egitura baterakoia segurtatuz. Horregatik, ez 1. Erabaki Gehigarriak, ez Erabaki Dero-gatzaileak 2. atalean, ez dute Foruen berreskuratze betea adierazten —nahiz gure herriak ezin galduzko eskubidea duen beroriek berreskuratze—; izan ere, lurralde foralen eskubide historikoen eguneratzea, Konstituzioak berak eta Autonomi Estatutuek ezartzen dituzten muga barruan bakarrik egin bait daiteke.

Bi hitz, bukatu aurretik, Autonomi Estatutuaren eta beronek une honetan indarrean dagoen Arabako erregimenari dakartzkion ondorioen inguruan. Estatutu hau, jadanik indarrean dagoena

Baskongadetan, 1979ko abenduaren 22ko Estatuaren buletin ofizialean agertu zen, urte eta hilabete bereko 18ko Lege Organiko 3. bezala. Ukitzen ari garen gaiari dagokionez, 3. artikulua azpimarratu behar da; hor esaten denez, lurralde historikoek gorde ditzakete edota, bestela, birjarri eta eguneratu beren erakuntza eta autogobernu-erakunde propioak. Beste komunitate autonomekin eta beste lurralde historiko foralekin konbenioak egitea onartzen duen 22. artikulua alde batera utziz, lurralde historikoetako erakundeek ari den 37. artikulua honela dio:

1. Herrialde Historikoen organo foralak horietako bakoitzaren erregimen juridiko propioaren arauera antolatuko dira.
2. Estatuto honetan erabakitakoak ez darama berez Herrialde Historiko bakoitzaren erregimen foral bereziaren izazaren eta erregimen pribatiboen kompetentzien edukiaren aldakuntzarik.
3. Nolanahi ere, kompetentzia eskusiboak izango dituzte, bakoitzak bere lurraldean, ondoko gai hauei dagokienez.
 - a) Beren instituzio propioen antolamendu, erregimen eta ihardunbidea.
 - b) Beren presupostuen prestaketa eta onarpena.
 - c) Probintziako neurrien barruan dauden hesparru supramunicipaleko lurraldeen mugaketa.
 - d) Probintzia eta Udaletako ondasunen erregimena, nahiz daitezzen publikoak edo patrimonialak, propioak edo komunak.
 - e) Udaletako hauteskunde erregimena.
 - f) Estatuto honetan seinalatuko diren guztiak edo eta beroien eskutan utziko direnak.
4. Beren esku izango dute, baita ere, beren lurralde barrutian, Euskal Biltzarreak zehaztutako gaien aurrerabidea eta burutzea.
5. Lurralde Historikoen ordezkari organoak hautatzerakoan, hauteskunde orokor, lokabe, zuzen, sekreto eta proportziozko ordezkarietazko irizpideak erabiliko dira, lurralde bakoitzeko zona guztien ordezkarietza egokia emango duten hauteskunde hesparruak antolatuz.

Ez dago esan beharrik, Nafarroan eta lurralde historikoetako erakunde garrantzian pentsatuz idatzi zela textu hau. Nolanahi ere, irmoki segurtatzen da artikuluan erakunde horien iraupena, eta hain irmoki segurtatzen da, non Komunitate Autonomiko goren organoek ezin uki ditzaketen kompetentziak ere ematen bait

zaizkie. Gainera, izaera erdi-parlamentarioa aitortzen zaie, Euskal Parlamentuak seinala ditzakeen gaien garapen normatiboa haien gain uzten denez. Hortaz, artikulua honetan irazkindu dudana Arabaren erakuntza indarrean iraun ez-ezik, indarberritu egin da, zeren eta bere erakundeak antolatzeke eta eraentzeko ahalmen autonomiko propioak ezagutu bait zaizkio eta, gainera, berari bakarrik dagozkion konpetentziak eman. Ez dut inolako asmorik, lehen karlistadaren aurrekoarekin izenak bakarrik kidetzen duen erakuntza bat berriro kritikatzeko; baina esan beharra dago, edozein administratibistaren begitan problema latzak sortuko direla funtzionamendu mailan probintziatiko eta Komunitate Autonomoko instantzien artean. Beldurra ematen du, udal eta probintzi mailako erakundeetatik (Diputazio Foral eta Batzarre Nagusietatik) hasi eta maila autonomikoraino (Gobernu eta Parlamenturaino) jasotzen den burokrazi piramideak; eta hori, Hego Euskadiren gainean dagoen Espainiako antolakuntza egitura estatalaren astuna ahaztu gabe. Zeintzu diren erakunde bakoitzaren konpetentziak garbi uztea eta koordinaketa-mekanismoak sortzea, behar-beharrezko gauzak dira, ez bada erabat ezindua utzi nahi gure herriaren zati honen bizitza publikoa. Gorabehera handiko problema baten aurrean aurkitzen gara, eta, ikuspegi juridiko-administratibo batetik, arazo hau, konpetentzien transferentzia efektiboak eta jende- eta diru-baliabideek sortzen dituzten arazoak bezain larria da. Eta bestela pentsatzea, ausartkeria izango litzateke nire iritziz.

Bukatzeke

Arabako erakunde foralen alderdirik funtsezkoenak azaldu nahi izan ditut hemen. Eta betebeharrak honetan, euskaldun batek eta bereziki euskaldun nafar batek bakarrik jar ditzakeen maitasuna eta errespetua jartzen saiatu naiz.

Gogoetarako bide bat eta datu-bilduma bat eskaini nahi izan dut, Araba, eta bide batez Euskadi osoa, hobeki ezagut ditzagun. Horregatik, egunen batean euskaldun guztiok bat izango garelako ustean, zera eskatzen diet Nafarroatik arabarrei: Gasteiz Autonomi Estatutuan aurrikusitako erakundeen egoitza bihurturik

ikusten duten une honetan, denon eginkizuna dela, gaur egun hiru zatitan banaturik dagoen Euskadiren birbatasun nazionala lortzea. Ziur nago hala izango dela, eta gaur zatitzen gaituzten bi Estatuetatik jarri nahiko zaizkion oztoporik handienak ere ez direla aski izango gure birbatasuna galerazteko.

Euskaratzailea: **Pello Huici**
K. L. B.

APUNTES SOBRE INSTITUCIONES FORALES DE ALAVA NOTES SUR LES INSTITUTIONS FORALES D'ALAVA

I. Introducción

Para un navarro es fácil de comprender la evolución de las instituciones forales de Alava: su pasado de soberanía, la merma de ésta que tiene lugar después de cada pacto y el anhelo de formar la nación vasca.

II. Antecedentes. La Cofradía del Campo de Arriaga

Durante los s. VIII - X se levantan castillos y fortificaciones contra las incursiones asturianas y árabes. En torno a los castillos aparece una clase dirigente, la cual, en un régimen de latifundio somete a los siervos o collazos. En Alava como en Navarra predomina la agricultura que junto a la ganadería y las herrerías constituye el soporte económico. A partir del s. XI surgen los burgos o villas fundadas por los reyes de Navarra, primero, por los de Castilla después. En ellas se desarrolla y adquiere una posición dominante la nueva clase de comerciantes y artesanos, mientras que las aldeas siguen dominadas por los «jauntxos» o la nobleza rural.

La institución de gobierno alavesa más antigua es «La Cofradía del Campo de Arriaga». Remonta al s. XI. Estaba integrada por representantes de la Nobleza, del Clero y de los labradores libres. Se juntaban anualmente el 24 de junio. La asamblea escogía cuatro alcaldes mayores que gobernaban el territorio durante un año, siendo uno de ellos supremo magistrado de la justicia. El apogeo de esta institución llega casi hasta mediados del s. XIV. Efectivamente en 1332 se produjo la entrega de la Cofradía de Arriaga a la corona castellana. Ello supuso la pérdida de la soberanía alavesa.

La Cofradía se debilitó, porque en el enfrentamiento de los «jauntxos» o «ahaide nagusiak» contra los reyes de Navarra llevan a cabo una política de alianzas con Castilla. Como el resto de Euskadi, Alava se vio asolada por guerras de bandos, especialmente entre los Mendiotta (pro-Castilla) y los Guevara (pro-Navarra).

III. Importancia de las Juntas Generales en la Edad Moderna

No obstante se mantendrá la organización asamblearia. Ante las Juntas

los reyes, que jurídicamente son sólo unos protectores del territorio, jurarán el respeto a los fueros. Las Hermandades, que se reunían dos veces al año y el Diputado General ejecutor de las decisiones de aquéllas, tuvieron gran importancia. Tenían su fuerza armada, los Cuadrilleros o Verederos o Miliones.

Las Juntas Generales, ordinarias o extraordinarias tenían importantes competencias tanto en política interior como en exterior, justicia, educación, orden social, y, en general, en todo lo relacionado con los fueros, buenos usos y costumbres de la provincia de Alava. El diputado general elegido para tres años era jefe civil, político y militar del territorio.

El crecimiento de las villas, gracias al desarrollo del comercio, de la artesanía y de la red de caminos, hace que la vida municipal adquiera una gran importancia. Las autoridades se elegían de diversos modos, estando excluidos los militares. De la fórmula de Concejo abierto, predominante en un principio, se pasó a la de Concejo cerrado por razones de operatividad.

La Edad Moderna se caracteriza por el afianzamiento de las Juntas Generales y la defensa del régimen foral contra los continuos contrafueros del Rey de España y sus representantes en las provincias.

IV. La abolición del Régimen Foral tras la primera guerra carlista

Después de la primera guerra carlista Euskadi queda dividido entre dos Estados. En sucesivas leyes se liquida el Régimen Foral. La ley del 25.10.1839 supone tras el engaño semántico de la confirmación de fueros, su anulación, al quedar el régimen de los territorios históricos sometido a la unidad constitucional del Estado Español. El decreto del 16.11.1839 crea las Diputaciones provinciales y obliga a enviar representantes a Madrid. La ley de Cortes del 16.8.1841, la «Ley Paccionada», convierte el Reino de Navarra en simple provincia a la que se permite un régimen administrativo y económico particular. La Resolución de la Regencia de 5.1.1841 y los decretos del 29.10.1841 y del 4.7.1844 supondrán la desaparición del «pase foral», el sometimiento de la Administración de Justicia, la homologación del régimen municipal, el traslado de aduanas, etc. La Ley Abolitoria del 21.7.1876, bajo Alfonso XII, suprime la exención del servicio militar y la fiscalidad propia. Desde entonces en Euskadi Sur se asiste a dos sistemas paralelos, uno para Navarra y otro para Vascongadas que pretenderán culminar el despojo foral. Es lo que intenta la campaña contra los derechos vascos desatada en toda España en periódicos, conferencias y escritos. Pero ante el malestar producido por las medidas gubernativas se instituyen los Conciertos Económicos para Vascongadas, similares a los Convenios de Navarra.

Los Conciertos hasta la guerra del 36 fueron cinco. Se trata de técnicas jurídico-fiscales por las cuales el sujeto activo y el sujeto pasivo del impuesto acuerdan la cantidad en que se ha de cifrar una determinada obligación tributaria.

La doctrina foralista ha entendido los Conciertos como algo netamente distinto del Convenio Económico que regula las relaciones tributarias entre Navarra y el Estado. Este, según la opinión mencionada, entrañaría, a diferencia de los Conciertos, una «soberanía fiscal». Contra esta interpretación hay que afirmar que pese a la especialidad del Convenio, su esencia no es distinta de la de aquéllos.

Alava, tras la Ley Abolitoria del 21.7.1876, queda sometida también al régimen de Conciertos.

V. La «Autonomía Regional» de la Segunda República Española y el Régimen administrativo especial de Alava durante el franquismo

Los planteamientos autonómicos de la II República recuerdan los de la Constitución del 27.12.1978. En ella se entiende por Estatuto de Autonomía aquel instrumento jurídico-político por el que se conviene el establecimiento de un régimen autonómico para un determinado territorio y se fijan las potestades y facultades en que ese régimen se concreta y sus relaciones con el Estado. En el Estado unitario regional, a diferencia del Estado Federal, el Estatuto de Autonomía no implica el reconocimiento de un poder originario sino derivado.

Desde la abolición foral se mantuvo el anhelo de la reintegración foral. En su defecto se intentó conseguir un Estatuto de Autonomía. El de Estella de 1931 era de signo federalista. Por ello chocaba de lleno con la Constitución republicana del 9.12.1931. En ella se reflejaba un modelo de Estado llamado «integral», compatible con la autonomía de municipios y regiones (art. 1); se establecían las competencias exclusivas del Estado (art. 11), las materias que siendo competencia legislativa estatal podrían regionalizarse (art. 15), las competencias propias de las regiones (art. 16). Las materias no señaladas expresamente en el Estatuto de la Región se reputaban como propias del Estado (art. 18). En ningún caso se admitiría la federación. Por ello fue archivado el Estatuto de Estella. Ante el nuevo proyecto se logró que se separara Navarra del resto de Euskadi. El nuevo Estatuto plebiscitado el 6.11.1933, fue torpedeado continuamente en las Cortes. Sólo en plena guerra, el 1.10.1936 lo aprobarán, previa declaración de urgencia.

Este Estatuto no tuvo influjo alguno sobre Alava. El Decreto-Ley del 23.6.1937 suprimió el régimen administrativo especial y los Concierdos Económicos a las «provincias traidoras» de Vizcaya y Guipúzcoa. Alava, de forma parecida a Navarra, conservó durante el franquismo el sistema de Concierdos Económicos y de competencias administrativas propias. No obstante, la influencia homologadora del sistema tributario estatal se dejó sentir muy pronto. El 29.2.1952 se firmó el sexto Concierto Económico exclusivamente para Alava.

VI. El Régimen Alavés en el postfranquismo: el séptimo Concierto Económico, el «restablecimiento» de las Juntas Generales, la Preautonomía y el Estatuto de Autonomía

Un real Decreto del 26.11.1976 aprobó para Alava el séptimo Concierto Económico que será válido para 25 años. En él se habla sobre la competencia de ambas administraciones, etc. La «reforma-Suárez» no se ha mostrado partidaria de los Concierdos Económicos, como se ha hecho patente en las fricciones habidas en el desarrollo del Estatuto de Autonomía y en las «obligatorias adecuaciones» del Concierto vigente para Alava a la legislación estatal reciente.

El postfranquismo sorprendentemente va a «restablecer» unas Juntas Generales sui generis para Vascongadas y un Parlamento Foral para Navarra, que nada tiene que ver con las antiguas Cortes. Estas Juntas Generales de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya así como el Parlamento Foral de Navarra, puestos en funcionamiento mediante numerosos decretos, son más una supradiputación solemne que verdadera asamblea legislativa, y tienen un significado claramente local.

En el real Decreto 122 del 26.1.1979 se da la normativa sobre las Juntas Generales de Alava. Se señala su significado; se delimitan las 18 Hermandades; se determina su presidencia y sus sesiones ordinarias y extraordi-

narias; y se establecen sus competencias. El mencionado decreto en su art. 9 dice que la Diputación Foral ostenta la representación legal de la provincia, asume la responsabilidad de su administración y es el órgano ejecutivo de las Juntas Generales.

Después de una lectura atenta de las competencias reconocidas, resulta obvia la esencia de órgano local de las actuales Juntas Generales, alejadas cualitativa y cuantitativamente de aquellas otras soberanas que existieron hasta el despojo foral.

Durante el régimen preautonómico, Alava no vio mermadas sus competencias, que incluso en casos abundantes superaban las del propio Consejo General. Ello en parte se debía a que el Consejo General Vasco sólo tenía facultades coordinadoras de las actividades comunes de las diputaciones, para evitar toda sospecha de centralismo, sobre todo en Alava y en Navarra. Ello no ha impedido que se consolide paulatinamente la separación de Navarra.

La Constitución Española del 27.12.1978 rechazada por Euskadi, asegura la unidad intangible del Estado, a pesar del reconocimiento de comunidades autónomas. De ningún modo se garantiza la plena reintegración foral.

El Estatuto Autonómico garantiza el derecho de cada territorio histórico a conservar o restablecer y actualizar sus propias instituciones de autogobierno. El art. 37 asegura su pervivencia, determinando, incluso, las competencias exclusivas intocables por los órganos superiores de la Comunidad. Por tanto Alava tiene garantizadas sus propias facultades autonómicas de organización.

Para cualquier administrativista son evidentes las dificultades de funcionamiento que se van a generar entre las instituciones provinciales y las de la Comunidad Autónoma, el peligro de una excesiva burocracia dado el número de instituciones municipales, provinciales (Diputaciones, Juntas), autonómicas (Gobierno, Parlamento) y estatales. Urge, por ello, una clara distribución de competencias y unos mecanismos de coordinación.

VII. Epílogo

Con estos apuntes se ha querido facilitar un mejor conocimiento de las instituciones de gobierno de Alava. Los alaveses no deben olvidar la reunificación de todos los territorios históricos de Euskadi. Esta tendrá lugar a pesar de las trabas que se imponen desde los dos Estados que nos dividen.

I. Introduction

Pour un navarrais il est facile de comprendre l'évolution des institutions forales d'Alava : son passé de souveraineté, la perte de celle-ci après chaque pacte et le désir de former la nation basque.

II. Antécédents. La Confrérie d'Arriaga

Aux VIII-Xè siècles on construit des châteaux et des fortifications contre les incursions asturiennes et arabes. Autour des châteaux apparaît une classe dirigeante qui, dans un régime de latifundia soumet les serfs. En Alava comme en Navarre l'agriculture avec l'élevage et les forges constituent la base de l'économie. A partir du XIè siècle surgissent les bourgs ou villes fondées par les rois de Navarre d'abord, puis par ceux de Castille ensuite.

Là se développe la nouvelle classe des commerçants et artisans qui va prendre une position dominante, tandis que les campagnes sont sous la domination des «jauntxos» ou noblesse rurale.

L'institution alavaise de gouvernement la plus ancienne est «La Confrérie d'Arriaga». Elle date du XIe siècle. Elle était composée de représentants de la noblesse, du clergé et des laboureurs libres. Ils se réunissaient une fois par an, le 24 juin. L'assemblée choisissait quatre grands maires qui gouvernaient le territoire pendant une année; l'un d'entre eux était la magistrat suprême de justice. L'apogée de cette institution atteint le milieu du XIVe siècle. En effet, c'est en 1332 que se produisit la reddition de la Confrérie d'Arriaga à la couronne de Castille. Ceci supposait la perte de la souveraineté alavaise.

La Confrérie s'affaiblit, parce que dans le conflit des «jauntxos» ou «ahaide nagusiak» contre les rois de Navarre ils mènent une politique d'alliances avec la Castille. Comme dans le reste d'Euskadi, Alava fut dévastée par les guerres de factions, en particulier entre les Mendiota (pro-Castille) et les Guevara (pro-Navarre).

III. Importance des assemblées générales à l'époque moderne

L'organisation de l'assemblée sera maintenue malgré tout. Devant les assemblées, les rois, qui juridiquement sont seulement des protecteurs du territoire, jurent le respect aux fors. Les Confréries, qui se réunissaient deux fois par an et le député général exécuter des décisions, avaient une grande importance. Elles avaient leur forces armées, les «Cuadrilleros» ou «Verederos» ou «Miñones».

Les assemblées générales, ordinaires ou extraordinaires, avaient d'importantes compétences aussi bien en politique intérieure qu'en politique extérieure, en justice, éducation, ordre social, et, en général, en tout ce qui avait rapport avec les fors, usages et coutumes de la province d'Alava. Le député général élu pour trois ans était le chef civil, politique et militaire du territoire.

La croissance des villes, grâce au développement du commerce, de l'artisanat et des voies de communication, donne à la vie municipale une grande importance. On élit les autorités de différentes façons; les militaires étaient exclus. De la formule du Conseil ouvert, qui prédominait au début, on passa à celle de Conseil fermé pour raisons d'efficacité.

L'époque moderne se caractérise par la consolidation des assemblées générales et la défense du régime foral contre les continuel contre-fors du roi d'Espagne et ses représentants dans les provinces.

IV. L'abolition du régime foral après la première guerre carliste

Après la première guerre carliste, Euskadi est divisée en deux états. Par des lois successives on liquide le régime foral. La loi du 25/10/1839 suppose, après la piège sémantique de la confirmation des fors, leur annulation, puisque le régime des territoires historiques est soumis à l'unité constitutionnelle de l'état espagnol. Le décret du 16/11/1839 crée les «diputations» provinciales et oblige à envoyer des représentants à Madrid. La loi de Cortes du 16/8/1841, la «ley Paccionada», transforme le royaume de Navarre en simple province à laquelle on octroie un régime administratif et économique particulier. La résolution de la Régence du 5/1/1841 et les décrets du 29/10/1841 et du 4/7/1844 suppose la disparition du «pase foral», la soumission de l'Administration de Justice, l'homologation du régime municipal,

le transfert des douanes, etc. La loi d'abolition du 21/7/1876, sous Alphonse XII, supprime l'exemption du service militaire et de la fiscalité. Depuis lors, on assiste, en Euskadi sud, à deux systèmes parallèles, l'un pour la Navarre et l'autre pour les «Vascongadas», qui vont achever de dépouiller les fors. C'est ce qu'essaie de faire la campagne menée dans toute l'Espagne contre les droits basques, dans les journaux, conférences et écrits. Mais face au malaise produit par les mesures gouvernementales, on institue les Concerts économiques pour les provinces basques, semblables aux accords de Navarre.

Il y eut cinq concerts jusqu'à la guerre de 36. Il s'agit de techniques juridico-fiscales par lesquelles le sujet actif et le sujet passif de l'impôt déterminent la quantité d'une certaine obligation tributaire. La doctrine foraliste a compris les Concerts comme quelque chose de très différent de l'Accord économique qui gère les relations tributaires entre la Navarre et l'Etat. Ces accords d'après l'opinion mentionnée, entraînerait une «souveraineté fiscale», contrairement aux Concerts. Il faut affirmer contre cette interprétation que, malgré la spécialité de l'accord, son essence ne diffère pas de celle des autres.

Alava, après la Loi d'abolition du 21/7/1876, sera soumise aussi au régime des concerts.

V. L'«Autonomie Régionale» de la Seconde République Espagnole et le Régime administratif spécial d'Alava pendant le franquisme

Les considérations autonomiques de la seconde République rappellent celles de la Constitution du 27/12/1978. On entend par Statut d'Autonomie cet instrument juridico-politique par lequel on accorde de l'établissement d'un régime autonome pour un territoire déterminé, et on fixe les pouvoirs et facultés sur lesquelles ce régime s'assoit et ses relations avec l'état. Dans l'état unitaire régional, contrairement à l'état fédéral, le Statut d'Autonomie n'implique pas la reconnaissance d'un pouvoir original mais dérivé.

Depuis l'abolition forale le désir de la récupération des fors n'a cessé d'exister. A défaut on a essayé d'obtenir un statut d'autonomie. Celui d'Estella en 1931 était de caractère fédéraliste. Et il allait contre la Constitution républicaine du 9/12/1931. Dans ce statut se reflétait un modèle d'état appelé «intégral», compatible avec l'autonomie des municipalités et des régions (art. 1) ; on y établissait les compétences exclusives de l'état (art. 11) ; les matières qui relevaient de la compétence législative de l'état et pouvaient être régionaliser (art. 15), les compétences propres aux régions (art. 16). Les matières non signalées expressément dans le statut de la région étaient considérées comme relevant de l'Etat (art. 18). Dans aucun cas on n'admettait la fédération. C'est pour cela que l'on archiva le Statut d'Estella. Face à ce nouveau projet, on obtint la séparation de la Navarre d'Euskadi. Le nouveau statut plébiscité le 6/11/1933 fut constamment critiqué aux Cortes. Il fut approuvé le 1/10/36 en pleine guerre, après une déclaration d'urgence.

Ce statut n'eut aucune influence sur Alava. Le décret-loi du 23/6/1937 supprima le régime administratif spécial et les concerts économiques aux provinces «traîtres» de la Biscaye et du Guipuzcoa. La province d'Alava, tout comme la Navarre, conserva pendant le franquisme le système de concerts économiques et ses compétences administratives. Cependant l'influence homologatrice du système tributaire de l'état se fit sentir aussitôt. Le 29/2/1952 le sixième concert économique exclusivement pour Alava, fut signé.

VI. Le régime alavais après le franquisme : le septième concert économique, la «restauration» des assemblées générales, la pré-autonomie, et le Statut d'Autonomie

Un décret royal du 26/11/1976 approuva pour Alava le septième concert économique valide pour 25 ans. On y parle des compétences propres à chaque administration, etc. La «réforme-Suarez» ne s'est pas montrée partisane des concerts économiques, comme on l'a vu dans les frictions pour le développement du Statut d'Autonomie et dans les «adéquations obligatoires» du concert en vigueur en Alava à la législation de l'état récente.

Le post-franquisme va «rétablir» des assemblées générales sui generis dans les provinces basques et un parlement foral en Navarre, qui n'ont rien à voir avec les anciennes Cortes. Ces assemblées générales d'Alava, Guipuzcoa et de Biscaye, qui fonctionnent grâce à de nombreux décrets, sont plus une «super-diputation» solennelle qu'une véritable assemblée législative, et elles ont une signification nettement locale.

Dans le décret royal du 122 du 26/1/1979 on expose les normes sur les assemblées générales d'Alava. On y signale leur signification. On y délimite les 18 Confréries ; on y détermine leur présidence et leurs sessions ordinaires et extraordinaires ; et on y établit leurs compétences. Ce décret dans son article 9 dit que la «diputation» forale représente légalement la province, assume la responsabilité de son administration et est l'organe exécutif des assemblées générales.

Après une lecture attentive des compétences reconnues, le caractère d'organe local des assemblées générales paraît évident, loin de ces autres assemblées souveraines qui existèrent jusqu'au dépouillement foral.

Pendant le régime pré-autonomique, Alava n'a pas eu à souffrir dans ses compétences, qui, souvent, allaient au-delà de celles du Conseil Général. Ceci est dû en partie au fait que le Conseil Général basque avait seulement des facultés de coordination des activités communes des «diputations», pour éviter tout soupçon de centralisme, surtout en Alava et en Navarre. Ceci n'a pas empêché la séparation progressive de la Navarre.

La Constitution espagnole de 27/12/1978 refusée par Euskadi, assure l'unité de l'Etat, malgré la reconnaissance de communautés autonomes. En aucune façon on ne garantit la récupération totale des fors.

Le statut d'autonomie garantie le droit de chaque territoire historique à conserver ou rétablir et actualiser ses propres institutions de gouvernement. L'article 37 assure même sa survie en déterminant les compétences exclusives intouchables par les organes supérieurs de la Communauté. Ainsi la province d'Alava a des garanties quant à ses facultés autonomiques d'organisation.

Pour n'importe quel employé d'une administration, les difficultés de fonctionnement qui vont surgir entre les institutions provinciales et celles de la Communauté autonome sont évidentes, tout comme le danger d'une excessive bureaucratie vu le nombre d'institutions municipales, provinciales (Diputations, Assemblées), autonomiques (Gouvernement, Parlement) et de l'état. Il est donc urgent d'établir une distribution des compétences et des mécanismes de coordination.

VII. Epilogue

Ces notes veulent faciliter une meilleure connaissance des institutions de gouvernement d'Alava. Les alavais ne doivent pas oublier la réunification de tous les territoires historiques d'Euskadi. Elle aura lieu malgré les obstacles qu'y opposent les deux états qui nous divisent.